

11. Шаталіна Є.П. Селянські виселки під час колективізації (1928-1932) / НАН України. Інститут історії України ; Є.П. Шаталіна. – К. : 1997. – 68 с.
12. Шаталіна Є.П. Експропріація селянських господарств в Україні у 1929-1932 рр. / Є.П. Шаталіна // Укр. істор. журн. – 1992. – №3. – С. 108-114.
13. Экономика ГУЛАГА и ее роль в развитии экономики страны. Сборник документов / сост. М.И. Худсов. – М. : РОССПЭН, 1998. – 832 с.
14. Колективізація і голод на Україні 1929-1933 : збірник документів і матеріалів / упор. Г.М. Михайличенко, Є.П. Шаталіна ; відп. ред. С.В. Кульчицький. – К. : Наукова думка, 1992. – 734 с.
15. Политбюро и крестьянство: выселки, спецпоселения : в 2-х кн. – М. : РОССПЭН, 2006. – Кн.1. – 1124 с.

The article is based on a number roztaeymnychenyh document defined the scope and nature of the deportations of peasants dispossessed second category of Ukraine, established their settlement areas in remote northern and eastern regions of the USSR.

Key words: *deportation, dispossession, special settlements, frontier, Department of camps, the United State Political Administration (OGPU).*

Отримано: 20.03.2013

УДК 37.014.3:929-051С.Сірополко(477)“1919”(09)(045)

Ю. В. Телячий

ПРАЦЯ С. СІРОПОЛКА «ЗАВДАННЯ НОВОЇ ШКОЛИ»: СПРОБА СУЧАСНОГО ПОГЛЯДУ

У статті проаналізовано зміст маловідомої праці українського культурно-освітнього діяча С.О. Сірополка (1872-1959 рр.) «Завдання нової школи» (м. Нова Ушиця, 1919 р.), важливого джерела з історії національної освіти в роки Української революції (1917-1920 рр.). Охарактеризовано основні напрями, завдання освітньої політики в галузі реформування початкової ланки загальноосвітньої школи на засадах єдиної школи.

Ключові слова: *Степан Сірополко «Завдання нової школи», початкова освіта, українське шкільництво.*

Складовою державного будівництва в Україні революційної доби (1917-1920 рр.) були культурно-освітні перетворення. Орієнтири освітніх реформ проголосили делегати двох всеукраїнських педагогічних з'їздів, що відбулися в м. Києві в 1917 р. Їх реалізація відбувалася поетапно впродовж усього періоду Української революції. Шкільна реформа, схвалена Центральною радою та Генеральним секретаріатом, розпочалася з початкової школи й поширилася на всі складові системи освіти. Її координацію забезпечувало ГСО (згодом – МНО) УНР. Курс на реформу підтримали передові кола громадянства – інтелігенція, прогресивне вчительство, селянство. Разом з тим, розбудова національного шкільництва наштовхнулася на опір антиукраїнські налаштованої частини населення в різних регіонах. На розвиток освіти впливали суспільно-політичні, військові, соціально-економічні чинники.

Головна характерна риса освітньої моделі України – будівництво нової єдиної школи, згідно перспективного плану, проголоше-

ного в 1917 р. й поетапно реалізованого впродовж часів ЦР, гетьманату П. Скоропадського, Директорії [1, с.3-9]. Головна робота щодо розробки навчальних програм українською мовою для кожного ступеня єдиної школи (її початкової та середньої ланок) була доручена спеціальним предметним комісіям МНО під керівництвом товариша міністра народної освіти П.І. Холодного [9, с.96-92].

У цей буремний час по поверненню 1917 р. в Україну з Росії активну діяльність на ниві національної освіти розгорнув Степан Онисимович Сірополко (1872-1959 рр.) – український педагог та бібліотекознавець, учений, громадський діяч. Як відповідальний працівник апарату ГСО – МНО УНР упродовж 1917-1920 рр. він займав посади радника з питань освіти при Генеральному секретаріаті освіти, члена ради міністра народної освіти, товариша міністра народної освіти [3, с.1]. Разом із Петром Холодним С.О. Сірополко прилучився до розробки законодавчої бази з шкільного управління та, особливо активно, до підготовки «Проекту Єдиної школи на Україні» – головного програмного документу реформи української загальноосвітньої школи, першу книгу якого вдалося надрукувати наприкінці 1919 р. в м. Кам'янці-Подільському [4, с.7]. Робота Степана Сірополка по підготовці «Проекту...» тривала з 1917 р. до осені 1919 р., про що зазначав і сам П. Холодний [5, с.V]. С. Сірополко займався бібліотечною, просвітницькою діяльністю, свою роботу сконцентрував на проблемах організації національної дошкільної, шкільної освіти.

За твердженням Т.І. Ківшар – одного з провідних дослідників життя й діяльності Степана Сірополка – в січні 1919 р. в зв'язку з другою більшовицькою збройною агресією, він залишив м. Київ та переїхав до м. Станіславова, де впродовж лютого-травня працював на посаді референта з народної освіти при Державному секретаріаті освіти і віросповідань ЗУНР. Він був добре обізнаний із загальними питаннями державного будівництва у сфері освіти, інформацією про стан шкільництва на місцях, мав практичний досвід роботи в апараті Наркомосу, володів теоретичним матеріалом з педагогіки, психології. Тому, виходячи із суспільних потреб, підготував до друку та опублікував на шпальтах Станіславського часопису «Республіка» розлогу статтю з перспектив реформування системи початкої освіти під назвою «Завдання нової школи» [5].

У червні 1919 р. С. Сірополко переїхав до м. Кам'янця-Подільського [10, с.31-32]. Рішенням РНМ УНР з 1 липня 1919 р. його призначили членом Ради міністра народної освіти [12, арк.171]. На жаль, відсутні конкретні підтвердження детального місцезнаходження та зайнятості Степана Онисимовича впродовж 1919 р. Вектор його біографії змінюється восени 1919 р. в зв'язку з призначенням на посаду бібліотекаря (завідувача бібліотеки) Кам'янець-Подільського державного українського університету, яку обіймав до весни 1920 р., часу чергового повернення до роботи в керівному апараті МНО [2, с.352-355].

Ймовірно наприкінці 1919 р. в м. Нова Ушиця в приватній друкарні І. Полячка на замовлення видавничого відділу По-

дільської губернської народної управи побачила світ брошура С.О. Сірополка «Завдання нової школи» (передрук з газети «Республіка») [6, с.1-20]. У невеликому вступі автор визначив завдання початкової школи як першого ступеня єдиної школи. Текст розпочинався словами: «В своїй статті я маю намір зупинитися на завданнях нової школи, головним чином, початкової школи, як першого ступеня загальноосвітньої школи». Суспільство потребувало інформації про мету, завдання, зміст і хід шкільної реформи. Особливо актуальними й потрібними для широких верств населення, особливо селянства, були публікації в періодичній пресі та невеликі за обсягом видання популярного характеру. Враховуючи оригінальність авторської позиції, цінність роботи як важливого джерела з історії національного шкільництва революційних років (1917-1920), а також факт того, що її зміст не був предметом спеціального наукового вивчення, вбачається доцільним спроба такого аналізу на сучасному етапі.

С. Сірополко констатував значимість виховної функції суспільства, необхідність включення дошкільного виховання в структуру загальної освіти разом з початковою, середньою школою. На його думку, підвищена увага довіклою з боку держави, суспільства спричинена наявністю значної кількості дітей, позбавлених батьківської опіки (внаслідок подій світової війни та революції). Автор вказав на факт наявності позиції противників масового характеру дошкільної освіти, які виступали за перевагу індивідуального підходу в навчанні. Враховуючи традиції національної родинної педагогіки, С. Сірополко пропонував широке залучення матерів до роботи в установах дошкільного виховання. З раннього дитинства ним бачилася доцільною участь дітей у колективній праці через ігровий принцип. Поєднання праці та знання (практики і теорії), на його переконання, сприятиме активному розвитку розуму в школярів «примусить дитину поважно відноситись до спостережень та навчить її постійно перевірювати свої висновки пристосуванням їх до життя».

Одним із важливих принципів суспільного дошкільного виховання є єднання дитини зі своїм народом, з природою. Особливу увагу С. Сірополко відводив рідній мові, оскільки, «засвоюючи її, дитина засвоює й рідну психологію й народну творчість і народний світогляд». Він тісно пов'язував систему дошкільної освіти з першим ступенем єдиної школи. З метою визначення завершеного вигляду нової моделі шкільництва, автор статті вказував на кінцевий результат діяльності, особливо, на соціальний чинник, «бо школа, як соціальне явище, мусить відповідати сучасному соціальному устрою». Важлива функція відводилася кадровому забезпеченню, – новим національно-свідомим педагогам, – здатним успішно вирішувати завдання шкільної реформи.

Основне завдання школи (одне з основних завдань? – Ю.Т.) С. Сірополко вбачав у підготовці учнів до життя – «самостійного та трудового, розумного та морального, особистого та громадського». Вагомим значення в умовах реформи він надавав принципу ко-

лективізму, традиціям громади. Що особливо прикметно, Степан Онисимович Сірополко усвідомлював реальність ситуації, не ідеалізуючи як наявну, так і перспективну моделі початкової, загальноосвітньої школи. Реальні перешкоди, що утруднювали реалізацію освітніх перетворень, – це відірваність програмного матеріалу від сучасності.

Провідну роль Степан Сірополко відводив трудовому принципу – «Ідеальна школа – школа праці». Під працею він розумів ручну працю учнів, пропонуючи перетворити школу в «майстерню», а дітей – в «кандидатів на підмайстрів». (Такий підхід відображав погляди теоретиків радянської реформи шкільної освіти й одержав практичну реалізацію в форматі освітньої системи Г.Гринька під назвою «Єдина трудова школа» на початку 1920-х рр. в УСРР. – Ю.Т.). «Школу праці, – писав С. Сірополко. – треба розуміти як школу, збудовану на трудовому принципі. Організований догляд за шкільним садом – перші лекції по ботаніці, а [і. – Ю.Т.] за шкільними тваринами – собакою, кіткою та птицями – перші лекції по зоології, збирання каміння для шкільного музею – се є лекції по мінералогії, а праця по упорядженню школи – се лекції по малюванню та ліпці».

У програмних завданнях шкільного реформування С.О. Сірополко чільне місце відводив краєзнавству – складовій патріотичного виховання, предметного курсу «Історія України». Важлива форма виховання любові до рідного краю, ознайомлення дітей з його історичною минувшиною, географією, економікою, культурою – «це екскурсії», які «повинні стати одним із головних методів навчання таких предметів, як географія, історія та природознавство». Нового підходу вимагала естетика, адже попередня система освіти її ігнорувала рівно ж як і «серце дитини». Реалізація принципів успішності навчально-виховного процесу нерозривно пов'язувалася з розвитком в учнів навичок самостійного читання, ознайомлення з художньою літературою.

Результатом освітніх реформ С.О. Сірополко бачив відокремлення школи від церкви, що підтверджувалося Законом УНР про свободу віросповідання («... навчання релігії є необов'язковим предметом для учеників і обов'язковим для школи»). Така політика МНО вносила революційні зміни в зміст освіти й вимагала підтримки громадських органів.

Не обминув Степан Сірополко й проблематики державності української мови, статусу мов національних меншин. Він вказував на толерантність урядових підходів щодо національної політики в УНР. Автор наголошував, що в революційних умовах слід розрізняти дві сторони цього питання: культурну та політичну. Незаперечним був, на його думку, статус української мови як мови державної, оскільки саме нею «говорить переважаюча своєю кількістю народність». Державні інституції мали забезпечити планомірність вивчення української мови в школах усіх інших національностей, при тому, що «се навчання повинно проводитись обов'язково для всіх учеників. Саме життя розв'яже найкраще се питання, і через те... нема ніякої рації ввести в школу державну мову». Однозначно

пріоритетною характеризувалася позиція української мови в змісті підготовки школярів: «Перше місце в програмі початкової школи повинна зайняти рідна мова, бо вона має з природи річі більше виховуючої сили, ніж які інші предмети».

Принципово відмінною особливістю нової національної школи від попередньої мааа стати цікавита її деідеологізація; в ній «не повинно бути ніякої політики, ні урядової, ні протилежної». (Але, заради об'єктивності, варто зазначити, що політичні чинники були присутні в навчальному та, здебільшого, виховному процесах. – Ю.Т.).

Функціонування системи шкільної освіти базувалося на принципах моделі єдиної школи, фундаментом якої був закладений влітку 1917 р. Особливістю загальноосвітньої школи стали засади автономії навчальних закладів (в першу чергу – середніх шкіл, що належали до другого ступеня єдиної школи), залучення до керівництва школою широкого громадянства, органів місцевого самоврядування, батьків. Важлива роль відводилася інституту комісарів освіти (губернських і повітових). На чільне місце висувалася діяльність педагогічних рад, організації їх роботи на виборчих демократичних засадах. В цих умовах зростає роль Всеукраїнської учительської спілки, відновленої після заборони царизмом.

Державна політика в УНР певною мірою сприяла піднесенню соціального статусу педагогів, у першу чергу вчителів початкової та середньої ланки. Степан Сірополко визнавав потребу поліпшення матеріально-технічної бази шкільних установ та, особливо, підвищення розміру заробітної плати педагогів, щоб вони мали змогу «відмовитися від побічної праці, аби цілком віддати себе школі та її інтересам». На жаль, реалії громадянської війни, боротьба за владу, часта зміна урядів, політичних систем (УНР – Українська держава – УСРР), іноземна інтервенція, уповільнення розвитку сільського господарства та економіки, інфляційні процеси та ін. спричинили серйозні перешкоди національно-культурного розвитку України в революційну добу (1917-1920 рр.).

Ще одна характерна риса шкільної реформи – взаємозв'язок школи, вчителя, родини: «В новій школі він (учитель. – Ю.Т.) не буде культурним самітником, бо школа піде в родину, а родина – в школу, і учитель через те стане рідним і для батьків учеників». Разом із тим, прагнення до високої якості надання освітніх послуг вимагали від педагогічних працівників впровадження в навчальний процес передових освітніх технологій, (що робити в умовах революційних катаклізмів було вкрай важко), «безупинної праці над самоосвітою».

Підсумовуючи роздуми щодо перспектив розвитку освітньої галузі, зокрема її початкової ланки, С.О. Сірополко був свідомий щодо складностей проведення реформи, очікування позитивних результатів і успіхів у найближчій перспективі, оскільки в умовах революційних, суспільних змін, «школа не може зоставатися такою, якою вона була до сього часу». Він вказував на принципово нові засади та принципи освітньої політики, закликав громадськість (у першу чергу педагогів) до активної роботи на ниві боротьби з «Анотація темрявою». Свою працю С. Сірополко завер-

шив словами, що «Тільки культурний народ – здатний утримати і зміцнити здобуті свободи».

«Завдання нової школи» в загальних рисах простежували не лише погляди автора, а й відображали позиції прогресивного вчительства, урядовий курс на реформування системи загальної середньої освіти, конкретно її початкової ланки. Можна стверджувати про те, що автор не дотримувався чіткої структури під час викладу матеріалу. Формат «довільного» викладу сьогодні може викликати деяку полеміку крізь призму історико-педагогічного аналізу. Історико-педагогічна бібліографія черговий раз зафіксувала працю «Завдання нової школи» на сторінках «Учительського календаря...» в м. Коломиї в 1921 р. [7, с.17-26]. Далі був еміграційний переїзд у житті й творчості Степана Сірополка. Під офіційною забороною перебували впродовж 70-річчя радянської історії його ім'я та багата культурно-педагогічна спадщина. Лише 2003 р. «Завдання нової школи» знову побачили світ у хрестоматійному виданні з історії національного шкільництва [8, с.155-163].

Сучасний реальний стан початкової школи в Україні (а не формально задекларовані орієнтири її прогнозованого розвитку. – Ю.Т.) свідчить про слабкість реалізації підходів щодо взаємодії вчителя, школи, родини; нівелювання трудового принципу в змісті підготовки учнів; нехтуванні статусу української мови як державної та інших складових шкільної реформи в 1917-1920 рр. Однозначно можна зробити висновок про те, що робота С.О. Сірополка «Завдання нової школи» займає важливе місце в історіографії національного шкільництва революційної доби як одна з важливих теоретичних праць.

Список використаних джерел:

1. Даниленко В.М. Україна на шляху національної освіти (1917-1920 рр.) / В.М. Даниленко, О.М. Завальнюк, Ю.В. Телячий // Освіта України в роки національно-демократичної революції (1917-1920): з хроніки подій. – Кам'янець-Подільський : Абетка-НОВА, 2005. – С. 3-9.
2. Завальнюк О.М. Історія Кам'янець-Подільського державного українського університету в іменах (1918-1921 рр.) / О.М. Завальнюк. – Кам'янець-Подільський : Абетка-НОВА, 2006. – С. 352-355.
3. Кіра Р.В. Культурно-просвітницька діяльність та педагогічні погляди Степана Сірополка : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки / Р.В. Кіра. – Івано-Франківськ, 2001. – С. 1.
4. Кришук Б.С. Я не маю наміру виходити в тираж... [С.Сірополко] / Б.С. Кришук // Просвіта: Всеукраїнський культурний тижневик. – 2012. – 30 серпня-5 вересня. – Ч. 35. – С. 7.
5. Сірополко С. Завдання нової школи / С. Сірополко // Республіка (м. Станіславів). – 1919. – 9-11 мая.
6. Сірополко С. Завдання нової школи / С. Сірополко. – Нова Ушиця на Поділлі : Накладом видавн. відділу Поділ. губерн. нар. управи; Друк. І.Полячка, 1919. – 20 с.
7. Сірополко С. Завдання нової школи / С. Сірополко // Учительський календар на звичайний 1922 рік. – Коломия, 1921. – С.17-26.
8. Сірополко С. Завдання нової школи / С. Сірополко // Маювдомі першоджерела української педагогіки (друга половина XIX-XX ст.) : хрес-

- томатія / упор. Л.Д. Березівська ; наук. ред. О.В. Сухомлинська. – К. : Науковий світ, 2003. – С. 155-163.
9. Сірополко С. Невіджалована втрата (Пам'яті П. Холодного) / С. Сірополко // Календар-альманах «Дніпро». – Львів, 1931. – С. 86-92.
 10. Степан Онисимович Сірополко (1872-1959): бібліографічний покажчик / НБУ імені В.І. Вернадського ; уклад., життєпис, хронологія життя і діяльності Т.І. Ківшар. – К., 2012. – С. 31-32.
 11. Холодний П. Передмова / П. Холодний // Проект Єдиної школи на Україні. Книга перша: основна школа. – Кам'янець-Подільський : Дністер, 1919. – С. V.
 12. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, ф. 1065, оп. 1, спр. 14, анот. 171.

The article analyzes the content of obscure labour Ukrainian Cultural and Educational Worker S.O.Siropolko (1872-1959 years) «The task of the new school» (Nova Ushytsya, 1919), an important source on the history of National Education during the Ukrainian Revolution (1917-1920 years). The basic directions, the task of educational policy reform elementary school level on the basis of a single school.

Key words: Stephen Siropolko «The task of the new school», primary education, Ukrainian schooling.

Отримано: 24.04.2013

УДК 821.161.2.09.:316.613.5

Н. В. Тітова

ІВАН КУЛИК ПРО НАЦІОНАЛЬНУ Й ПОЛІТИЧНУ САМОІДЕНТИФІКАЦІЮ ОСОБИСТОСТІ

У статті розглядаються питання, пов'язані з діяльністю та творчою спадщиною партійного, державного і літературного діяча УСРР, поета і дипломата Івана Юліановича Кулика, аналізуються обставини й прояви національної й політичної самоідентифікації І.Ю. Кулика, формування особистості якого відбувалося в поліетнічному середовищі українського міста Умань. Наведено факти біографії Івана Кулика, які демонструють поєднання його націонал-комуністичних поглядів, прагнення розвивати українську національну культуру з вірним служінням тоталітарному режиму та обслуговуванням його ідеологічних потреб.

Ключові слова: І.Ю. Кулик, національна самоідентифікація, Спілка радянських письменників, більшовицький режим, Кам'янець-Подільський, міськком КП(б)У, закордонне бюро допомоги КПЗУ.

Партійний, державний і літературний діяч УРСР, поет і дипломат Іван Юліанович Кулик (справжні ім'я та по батькові – Ізраїль Юделевич; літературні псевдоніми – Р. Ролінато, Василь Роленко; 26(14).01.1897-10.10.1937) народився у містечку Шпола у єврейській учительській родині. Закінчив чотирикласне училище в Умані, куди переїхали батьки. Згодом (1911-1914) навчався в Одеському художньому училищі.

Його виразна постать була помітною на тлі суспільно-політичних і культурно-мистецьких подій в республіці упродовж